

УДК 002.55:346

ХОДОС Л.В., здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук

УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНИМИ РИЗИКАМИ ЯК ФАКТОР ПІДВИЩЕННЯ ДОВІРИ ДО ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ

Анотація. До аналізу правових аспектів управління інформаційними ризиками у контексті підвищення довіри до фінансової системи України.

Ключові слова: довіра, недовіра, шахрайство, інформаційні ризики, аудит.

Аннотация. К анализу правовых аспектов управления информационными рисками в контексте повышения доверия к финансовой системе Украины.

Ключевые слова: доверие, недоверие, информационные риски, мошенничество, аудит.

Summary. To the analysis of the legal aspects of information risk management in the context of confidence-building in the financial system of Ukraine.

Keywords: trust, distrust, fraud, information risk, audit.

Постановка проблеми. Основні фінансово-банківські ризики мають інформаційну природу, що є особливо очевидним на тлі тотальної інформатизації банківської сфери. Подібні інформаційно-фінансові ризики істотно зростають в ситуації, коли у вкладника банку або клієнта (агента) іншої фінансової установи недостатньо інформації або навичок, щоб самостійно робити висновок про їх надійність. Отже, якісна інформація означає потенційні прибутки клієнта, тоді як неякісна – потенційні збитки.

Джерела інформації щодо банків або фінансових установ у цілому слід поділяти на первинні та вторинні. Вторинними факторами (джерелами інформації), що впливають на формування довіри населення до різних фінансових інститутів, є колективні уявлення, що формуються як у сфері публічного спілкування, так і в приватній сфері.

Публічне спілкування пов'язане передусім із засобами масової інформації та комунікації (ЗМІ/ЗМІК), а приватна сфера спілкування – з особистим досвідом, а також думкою друзів і знайомих (референтної групи).

На основі сформованих уявлень про компанію, банк, довірче товариство (траст) тощо, які є потенційними об'єктами для інвестицій, і про фінансову ситуацію в країні або в регіоні у цілому виникає система індикаторів ризику і благополуччя; також клієнт визначає коло інформаційних джерел, що заслуговують на довіру, і, відповідно, вибудовує певну стратегію дій, яку принципово можна поділити на дві альтернативи – довіри або недовіри.

“Довіра” (англ. – trust; confidence) набула у сучасному відкритому суспільстві статусу “соціального капіталу” як засобу забезпечення життєдіяльності індивіда, держави та соціуму в умовах дійсної неілюзорної безпеки.

Заходи підвищення ступеня довіри клієнтів до певної установи (confidence-building measures) перетворилися в передових країнах Заходу на дуже поширену стратегію управління (менеджменту). І навпаки, “криза довіри”, атмосфера апатії та недовіри до різних елементів державної влади (міліції, чиновництва, суду, місцевої адміністрації і т. д.), до фінансово-банківської системи на тлі правового нігілізму перетворилася в сучасному українському суспільстві на головне гальмо на шляху його прогресивного розвитку.

Звичайно, така криза є передусім наслідком руйнування старих і виникнення принципово нових соціокультурних форм життєдіяльності, що звично називається “перехідним періодом”. Однак цей перехідний період в Україні надто затягнувся і на його тлі доводиться констатувати низьку інформаційну й фінансову культуру українського суспільства в цілому, яке або надто довіряє інформації щодо певних фінансово-банківських інститутів, або ж не довіряє їм зовсім. Відповідно, мало кого не зачепили різного роду фінансові піраміди, кредити, які були взяті в банківських установах під шалені відсотки і які потім, як виявилось, практично неможливо було повернути (до 70 % всіх позичальників періоду докризового благополучного розвитку економіки).

Зазначене, серед іншого, означає, що сфера права не встигає за розвитком в Україні технологій, бізнесу, менеджменту, ділових взаємовідносин, корпоративної культури. Якщо відповідні закони на рівні найкращих світових стандартів навіть і приймаються, то до їх ефективної реалізації зазвичай справа так і не доходить. Відтак, утворюються гострі колізії між правом як дієвою формою регулювання суспільних зв'язків та відносин й морально-етичними соціальними регуляторами й регулятивами.

“Віра” та “довіра” у системі ефективного права передбачають систему прямих (директивних) і зворотних (позитивних та негативних) соціальних зв'язків, які “на виході” мають своїм результатом впевненість людини в передбачуваності, результативності чийось або власних дій, власних відносин зі своїми контрагентами тощо.

Для суб'єктів здійснення влади “довіра” – це впевненість у належній реалізації своїх повелінь (законів, наказів, розпоряджень тощо) тими, кому вони їх адресують, в здібності людей самостійно і відповідально виконувати покладені на них завдання та взяті ними на себе зобов'язання.

Метою статті є правовий аналіз впливу первинних та вторинних джерел інформації на рішення банків або клієнтів, що може бути відрегульованим з інформаційно-правових позицій.

Виклад основних положень. Згідно Закону України “Про організацію формування та обігу кредитних історій” від 23.06.05 р. № 2704-IV [1] в Україні уже діють організації, які укладають “кредитну історію” клієнтів як за юридичними, так і за фізичними особами. Одна з таких установ – Перше всеукраїнське бюро кредитних історій (ПВБКІ) [2] пропонує, зокрема, такі послуги, як ведення та надання кредитних звітів; моніторинг кредитоспроможності позичальника; скоринг кредитного бюро; автоматизовану обробку і оцінку заяв на видачу кредитів (аутсорсинг); інформацію для страхового ринку.

Поки що рано судити, чи досягнута в Україні завдяки діяльності подібних Бюро основна мета, яку ставить Закон України “Про організацію формування та обігу кредитних історій”: “врегулювання суспільних відносин, що виникають у сфері збору, оброблення, зберігання, захисту та використання інформації про виконання особами грошових зобов'язань, функціонування інституцій, пов'язаних з обміном інформацією про грошові зобов'язання та забезпеченням прав та інтересів суб'єктів кредитної історії” [1, ст. 1].

Набагато складнішою, аніж ситуація з інформацією про клієнтів, є ситуація з інформацією про діяльність фінансово-кредитних організацій, і зокрема – банків. Вона необхідна різним суб'єктам: Національному банку, податковим органам, органам статистики. Зрозуміло, що передусім подібна інформація потрібна Національному банку для розробки та проведення грошово-кредитної і валютної політики, здійснення нагляду за діяльністю фінансових (кредитних) організацій, валютного контролю і регулювання, укладання платіжного балансу України.

Але передусім така інформація потрібна фізичним та юридичним особам, які є клієнтами фінансових установ, – вкладникам і кредиторам – для оцінки ризику вкладень та прийняття рішення про доцільність роботи з конкретним банком.

Парадоксально, але саме з цієї причини цим суб'єктам зазвичай винятково важко отримати об'єктивно перевірену (аудиторську) інформацію про діяльність фінансово-кредитних організацій, що й створює об'єктивне підґрунтя для різноманітного шахраювання. Для розкриття фінансовими (кредитними) організаціями відповідної інформації клієнт може орієнтуватися на звітність банку, яка поділяється на статистичну, бухгалтерську і фінансову, а за періодами складання та подання – на щоденну, п'ятиденну, щодакдну, щомісячну, щоквартальну, піврічну та щорічну. Основними документами банківської звітності є бухгалтерський баланс і звіт про прибутки та збитки.

Проблема, однак, полягає у достовірності, цілісності та доступності інформації, викладеної у банківській звітності.

Достовірність інформації мав би гарантувати чинний Закон України “Про аудиторську діяльність” [3, ст. 1]. Проте цей Закон у його нинішньому вигляді не відповідає світовим нормам аудиту й зокрема – положенням європейської Директиви 2006/43/ЄС і сучасній європейській практиці.

Категорію “довіра” активно застосовує цивільне, підприємницьке право. Зокрема, у цивільному, арбітражному процесі – це інститути “довірчого управління майном”, “довірчі товариства” (тобто такі, що “засновані на вірі”), “довіреності” (“доручення”) як підстави для представництва інтересів певного суб'єкта у судових та інших справах.

Аналогічно, у кримінальному праві використовується щодо низки складів злочину така правова конструкція, як “зловживання довірою”. Йдеться, зокрема, про ст. 190 КК України, що передбачає покарання за “шахрайство”, визначаючи його як “заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою” [4].

Як категорія інформаційного права “довіра” має передусім відношення до “достовірності” й “конфіденційності” інформації.

У подібних правовідносинах задіяні “конфідент” та “конфідер” – той, хто отримує довірчу інформацію, і той, хто таку інформацію надає.

Довіру в сучасному інформаційному суспільстві передусім варто розглядати як механізм страхування від інформаційних комунікативних ризиків, як інструмент зниження складнощів ситуації (Н. Луман, У. Бек, Е. Гідденс), страхування від шахрайства.

Під “інформаційним ризиком” розуміють ризик того, що інформація, яка надається користувачам, не є достовірною, містить істотні відхилення і або зовсім не відповідає дійсності, або ж відповідає дійсності лише частково. Повне усунення інформаційного ризику, його зниження “до нуля” (за допомогою різних репресивних заходів, аудиту тощо) неможливе, тобто досягнення такої мети є вкрай нереалістичним. Проте, цілком реалістичним є зниження рівня інформаційного ризику до прийнятних меж.

Аналіз спеціальних вітчизняних джерел дозволяє виокремити *чотири основні способи зменшення інформаційного ризику*, ефективні у банківсько-фінансовій практиці. Кожен з них має як позитивні, так і негативні сторони, а тому в кожному конкретному випадку користувач сам має визначатись, якому з них довіритись:

- (1) самостійне усунення інформаційного ризику користувачем;
- (2) визначення користувачем прийнятного рівня інформаційного ризику з метою економії поточних витрат;
- (3) розподіл інформаційного ризику між користувачем та постачальником інформації (адміністрацією економічно-фінансового суб'єкта тощо);

(4) довіра тій інформації, яку надає фінансова установа і яка підтверджена авторитетним джерелом (висновком аудитора тощо).

Один з основоположників соціології ризику Ульріх Бек вказує на фундаментальну протилежність категорій “ризик” та “довіра”: “Класичні дистинкції “розчиняються” у різних ступенях ризику: ось і виходить, що “функції ризику” – інтелектуальна кислота, що роз’їдає будь-які класичне визначення. У горизонті ризику взагалі не може існувати бінарних опозицій: дозволене/заборонене, законне/незаконне, істинне/хибне, “ми”/“вони”. Адже на межі ризику люди вже не можуть бути “хорошими” або “поганими”, але тільки такими, що ризикують у різному ступені. Будь-яка людина для будь-якої іншої людини є більшим або меншим ступенем ризику. Якісну відмінність витісняє кількісна відмінність більшого або меншого ступеня” [5, с. 6].

Новизна даної статті полягає у пропонуванні шляхів максимального наближення норм аудиту до світових та європейських стандартів та принципового розширення його форм та обсягу у плані зниження інформаційних ризиків.

Висновки.

Закон України “Про аудиторську діяльність” є “стримуючим фактором інституційної розбудови фінансового та аудиторського ринку в державі, тому потребує подальшого вдосконалення”. Основні проблеми, що потребують врегулювання, зводяться до: визначення суб’єктів суспільного інтересу, для яких аудит є обов’язковим; розробки моделі суспільного нагляду за аудиторською діяльністю; посилення ролі Міністерства фінансів України щодо регулювання та державного нагляду за аудитом; створення Ради суспільного нагляду за аудитом; встановлення вимог щодо прозорості суб’єктів аудиторської діяльності, майнової відповідальності аудиторів, страхування аудиторських ризиків [6].

Відтак, постає низка інших невідкладних завдань правового характеру, які стосуються управління інформаційно-комунікативними ризиками у системі взаємодії населення з фінансово-банківською сферою України. Передусім слід:

- окреслити правові передумови забезпечення поширення достовірної інформації щодо фінансової системи України, що є основним фактором підвищення ступеня довіри до цієї системи населення;
- вивчити специфіку правових відносин в інформаційній сфері, пов’язаних з поширенням достовірної або недостовірної інформації щодо фінансової системи в цілому та її окремих елементів;
- проаналізувати правову природу і статус інформаційних ресурсів (сайтів) в мережі Інтернет, які стосуються фінансової системи і користуються довірою потенційних або актуальних клієнтів;
- дослідити місце і роль суб’єктів інформаційно-комунікативних правовідносин (інформаційних провайдерів) у становленні інститутів саморегулювання у системі “клієнт-банк”;
- окреслити правові передумови ефективного захисту інформаційних прав громадян стосовно користування інформаційними ресурсами (зокрема, сайтами) банків та інших фінансових установ, які містять інформацію фінансового змісту у плані мінімізації інформаційних ризиків;
- дослідити відносини, пов’язані з поширенням органами судової влади в мережі Інтернет та іншими каналами ЗМІ правової інформації, яка стосується випадків інформаційного шахрайства у фінансовій системі України;

• визначити основні напрями та передумови “синергетичного” вдосконалення інформаційного та фінансового законодавства стосовно правовідносин у сфері поширення інформації фінансового змісту.

Лише на подібній основі стане можливим істотно знизити інформаційно-комунікативні ризики клієнтів фінансових установ, підвищити ефективність захисту прав суб’єктів фінансово-інформаційних відносин, які беруть участь у судочинстві.

Використана література

1. Про організацію формування та обігу кредитних історій : Закон України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 32. – С. 421.
2. Перше всеукраїнське бюро кредитних історій. – Режим доступу : [//www.pvbki.com/uk/services](http://www.pvbki.com/uk/services)
3. Про аудиторську діяльність : Закон України // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1993. – № 23. – Ст. 243.
4. Коментар до статті 190. Шахрайство // Юридичні послуги on-line. – Режим доступу : [//www.yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/187.php](http://www.yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/187.php)
5. Бек У. Критическая теория мирового общества риска. Космополитический взгляд на проблему // Прогнозы. – 2009. – № 2. – С. 3 – 32.
6. Гайдай М.Г. Перспективи законодавчого регулювання аудиторської діяльності в Україні. Презентація. Одеса, 2011. – Режим доступу : [//www.finrep.kiev.ua/download/ifrs_18may11_ngaidai_ua.pdf](http://www.finrep.kiev.ua/download/ifrs_18may11_ngaidai_ua.pdf)

~~~~~ * * * ~~~~~